

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Tik nebūk drungnas

Vienos iš pačių mišlingiausių ir nuostabiausių (nuostaba šiuo atveju susijusi daugiau su abstrakčiu „šurpu“, „baisumu“, nei su nustebimu kaip emocine reakcija) Šventojo Rašto eilučių – apie tris žmonių tipus. Karštuosius, šaltuosius ir drungnuosius. Dievas sako – būk karštas arba šaltas, tik ne drungnas. Nes kitaip aš tave išspjasiu iš savo burnos.

Visada mane apstulbindavo tai, ką suvokdavau kaip Dievo „burną“. Kokį neapsakomą šaltį ir kokią ugnies kaitrą turėtų ji išlaikyti!.. Kokia ji stulbinanti ir žmogaus protui nesuvokiama – žmogui, kuris tegali išlaikyti drungnybę!..

Žinoma, Viešpats kalba galbūt ne (tik) apie kūną, kiek apie dvasią kaip to neapsakomo karščio ir šalčio tūrį. Meilę ir neapykantą, puikybę ir romumą galime įsivaizduoti ir suvokti kaip skirtingos temperatūros liepsnas – nuo didžiausios kaitros iki siaubingiausio speigo. Tačiau drungnumas – kas tai?.. Priblėsusi liepsna?.. Prislopintas speigas?.. Kas gi tokie jie, drungnieji, kuriais bjaurisi Viešpats?..

Veikiausiai tie, kuriuos galima pavadinti abejingaisiais. Kurie linkę prisitaikyti, pritaipyti prie gėrio ar blogio, nedarydami tarp jų didelio skirtumo, ypač jei tas blogis, pavyzdžiui, su „žmogišku veidu“ ir linkęs į kompromisus. Abejingasis gali būti netgi nuoširdžiai nustebęs, jei apkaltinsi jį, tarkime, buvus pakantų blogį skleidusiai totalitarinei sistemai – juk jis nieko blogo nedarė, jis buvo „geras žmogus“ ir netgi savo „dvasią“ visados buvo už laisvę!..

Tokie išvedžiojimai nieko verti, nes anaipol neliudija nuoširdaus tos „dvasios“ (tiksliau būtų, jei pavadintume ją „sveiku protu“) atsivertimo – atsivertimas yra skausmingas dvasinis aktas, žeidžiantis ir deginantis kaip karščiausia liepsna ar tvilkantis kaip baisiausias speigas. Konvertitai anaipol nesijaučia laimingi ir patenkinti – naujoji jų būklė skauda ir slegianti, ir netgi, kaip jiems atrodo, neteisinga (apie save kaip nelaimingiausią – tam tikru metu – Anglijos konvertitą savo biografijoje vaizdžiai rašė S.C. Lewisas). Ir visa tai todėl, kad griuvus senajam pasaulio supratimui, ne taip lengva įsileisti naująjį. Kiekviena naujojo tikėjimo plyta mūrijama ne tik su viltimi, bet ir su abejone.

Drungnieji dažniausiai lieka savo „sveiko proto“ pasaulėlyje, apsaugoti nuo ekstremalių dvasios pokyčių. Ne veltui šmaikščioje liaudies frazeologijoje yra toks posakis – „išversti kailį“. Jis puikiai tinka drungniesiems, kokios pakraipos jie bebūtų: valdininkai, politikai, menininkai, imigrantai ar emigrantai. Jie išverčia kailį, bet neišverčia sielos. Jų paprastai nekankina abejonės ir ilgesys, nes jiems nėra ko ilgėtis – visa, ko jiems reikia, jie turi čia, žemėje, materialiu pavidalu. Tai, kas neaišku (o neaiškus paprastai būna tikėjimas, susietas su antgamte), kas kelia nerimą ir abejonę, jiems turi būti paaiškinta. To, ko jie nesupranta, ir nesistengs suprasti – nes gyvenimas visokiems niekams per trumpas, reikia skubėti džiaugtis, o džiaugsmas, be abejo, susijęs su norų bei įgeidžių tenkinimu, nerūpestingu laisvalaikiu ir paviršutiniška, prasmę imituojančia veikla.

Drungnybė netgi kaip fiziologinė duotybė – *jokia*. Nei nudegins, nei nušaldys. Nei nuvilkins, nei išies kaip rūgštis. Ji nepalieka *jokio* prisiminimo – nei skaudaus, nei malonaus, mielo. Ir nors dažnai daugelis drungnų žmonių apsimeta mielais, gerais, maloniais, netgi charizmatiškais, juos tarsi jokią duotybę, tarsi niekį norisi išspjauti, nes jie neturi skonio.

Renata Šerelytė

Algimanto Kunčiaus nuotr.

KVAILIO APOLOGIJA

turėsiu viską! Saules, mėnulių,
pasaulio moteris, visatos vynuogyną,
šventovių dulkes, sodų takelius,
kelius viešuosius, tyrų erdvę plyną

bet kur tasai turėjimas nuves?
dangus nebus turtuolių – pasakyta!
tad neturėsiu nieko – net savęs,
kakton pabelsiu – bus atidaryta

o kas, o kas, o kas atidarys
omens slėptuvę, sąmonės duris,
kas neskaičius jam užrašyto turto

kieno ranka čia pievų nešienaus –
senelio balto, karžygio šaunaus? –
vis vien, vis vien – ironijos ir burtų!

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tik nebūk drungnas • 2-as psl. Indrė Krupavičiūtė. Alfonsas Nyka-Niliūnas ir prancūziškieji kontekstai • 3-as psl. Stanislovas Abromavičius. Dviejų knygų istorijos • 4-as psl. Romualdas Granauskas. Duonos valgytojai. Apsakymas • 6-as psl. Lidija Veličkaitė. Poezijos vakaras Marijos ir Jurgio Šlapelių name muziejuje • 7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Algimantas Baltakis: gyvenimas – meno kūrinys (2) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: „Pliažo sezono“ atidarymas • Pranas Visvydas. Pasitraukėme į artimą vasarvietę

Alfonsas Nyka-Niliūnas ir prancūziškieji kontekstai

Indrė Krupavičiūtė

2019 metais minėsime šimtą metų poeto metines. Laukiant šio įspūdingo jubiliejaus ir jam besiruošiant, verta minėti autorių ir jo nuopelnus. Dažnai norisi savęs ir kitų paklausti, kodėl vienas intelektualiausių poetų Lietuvoje taip nedažnai minimas literatūrinėje pampangėje? Ar jis vienas tų genijų, kurių išskirtinumas ir svarbumas suvokiamas gerokai po autoriaus mirties? Galbūt intelektualiniai poeto klodai tokie gilūs, kad prieinami tik mažai dalelei žmonių? Gal tai nėra „visų“ žmonių poetas ir jį gali suprasti tik saujelė išrinktųjų? Ir nors niekas neabejoja dėl poeto įtakos ir jo poezijos vertės, tačiau dažnam kyla klausimas: kas įtakojo šį autorių labiausiai?

Bet kuris labiau A. Nyka-Niliūną pažįstantis skaitytojas žino, kad autoriaus kūryba – itin intertekstuali. Nereikia būti akylu skaitytoju, kad būtų galima pastebėti autoriaus meilę prancūzų kalbai ir kultūrai. 1938 metais A. Nyka-Niliūnas pradėjo romanistikos ir filosofijos studijas Vytauto Didžiojo universitete. Į šias studijas poetą veikiausiai atvedė meilė prancūzų literatūrai ir noras skaityti originalo kalba. Studijos ėjosi puikiai ir netrukus poetas jau skaitė prancūziškai. Po pirmų studijų metų autorius skaito Proustą originalo kalba. Įspūdinga, nes Proustas net tikram prancūzui ne visada lengvai „įkandamas“. Dienoraščiuose jau po mėnesio universitete autorius mini prancūziškosios literatūros grandus ir kitus, mažiau žinomus autorius. „Dienoraščių fragmentuose“ jau matome autoriaus įrašus prancūzų kalba, kurie pateikiami be jokio vertimo. Matyt, autorius mano, kad skaitytojas turi būti pakankamai sąmojingas ir mokėti prancūzų kalbą. Kita vertus, galima praleisti vietas, kur rašoma prancūziškai, bet tokiu atveju prarandama didelė dalis autoriaus kūrybos. Prancūziški tekstai atsiranda ne tik „Dienoraščio fragmentų“ visuose tomuose, bet taip pat ir poezijoje gausu ir tiesioginių nuorodų į prancūzų kalbą, kultūrą, ir netiesioginių, reikalaujančių intelektualaus skaitytojo išvalgumo.

1951 metais Los Angeles išleidžiama naujosios lietuvių poezijos antologija „Žemė“. Joje buvo išspausdinta penkių poetų – Juozo Kėkšto, Kazio Bradūno, Alfonso Nykos-Niliūno, Henriko Nagio ir Vytauto Mačernio – kūryba. Jie visi užaugo ir baigė mokslus Lietuvoje, bet per Antrąjį pasaulinį karą turėjo bėgti į Vakarų. Deja, V. Mačernis žuvo, sovietų sviedinio skeveldrai pataikius į galvą. Lyginant A. Nykos-Niliūno ir kitų žeminių poetų poeziją išryškėja tam tikri skirtumai. Išties A. Nykos-Niliūno kūryba atrodo labai autentiška ir individuali. Poetinis braižas ir rašymo ypatybės išskiria jį iš kitų. Jis, kaip ir kiti žeminkai, rašo apie netektį, skausmą, praradimą, bet poeto eilėms būdingas filosofinis netekties ir praradimo aspektas, egzistencinės negalios problematika. Tokią autoriaus poezijos kryptį galėjo įtakoti ir prancūziškieji kontekstai, prancūzų rašytojų egzistencinė filosofija, kuria poetas visad domėjosi. Minimoje „Žemės“ antologijoje poeto eilės išsiskiria savo intertekstu, pavyzdžiui, Vytautui Mačerniui skirtame eilėraštyje „Marche funebre“ cituojama viena Arthuro Rimbaud eilutė iš eilėraščio „Miegantysis slėnyje“. Be abejo, citata paliekama originalo kalba. Tame pačiame eilėraštyje dar kartą paminimas Arthuras Rimbaud ir Lautreamont'as. Svarbu pastebėti, kad A. Nyka-Niliūnas nemini įvairių žodžių, frazių ar pavardžių kažkaip atsiktinai. Kiekviena paminėta detalė

Vilniaus universitete, 1941 m. Stasys Janavičius, Matas Melėnas, Juozas Zimblys, Alfonsas Čipkus (A. Nyka-Niliūnas) ir Vilius Pėteraitis

yra svarbi eilėraščio dalis, be kurios kūrinys liktų neįpildytas. Savo „Dienoraščių fragmentuose“ poetas sakė: „Aš rašau taip, kad mano poezija būtų nesuprantama tiems, kuriems ji nereikalinga, tokiu būdu mėginamas ją apsaugoti nuo vulgarizacijos ir išnykimo“.

A. Nyka-Niliūnas ne tik kūrė eilės, bet tuo pat metu ir vertė. Pasižymėjo kaip puikus vertėjas. Vertė iš prancūzų kalbos: Ch. Baudelaire, A. Rimbaud, P. Claudel, H. Michaux ir daug kitų. Leido susipažinti lietuvių skaitytojams su iki tol nepažintais rašytojais ir poetais. A. Nyka-Niliūnas aktyviai rašė išeivijoje ėjusiam literatūriniam žurnalui „Literatūros lankai“; žmonių supažindinimą su prancūzų literatūra laikė savo misija. Poetas ne tik vertė, bet taip pat rašė recenzijas apie prancūzų literatūrą. Išeivijos literatūros skaitytojai galėjo susipažinti su pačiais įvairiausias prancūzų autoriais, lavinti savo skonį arba priešingai – sužinoti, kas mažiau verta dėmesio, ko skaityti nebūtina.

Bėgant metams autoriaus preferencijos prancūzų autoriams kito, tačiau kai kuriems jis liko ištikimas visą gyvenimą, kaip antai Baudelaire'ui. A. Nyka-Niliūnas sako: „Aš prie jo visada neišvengiamai grįžtu. Bet galiu skaityti tik vieną kitą eilėrašį: jis vis tebėra toks pat neaprepiamas kaip ir kadaise“. Ne nuostabu, kad Baudelaire'as svaigino savo poezija daug poetų, o vieną kartą pamilus Baudelaire'ą – jo pamiršti neįmanoma visą gyvenimą. Paklaustas, kas

Živilė Mykolaitytė, Alfonsas Čipkus (A. Nyka-Niliūnas), Dalia Sruogaitė. Vilnius, 1943

paskatino susidomėti pasauline literatūra, A. Nyka-Niliūnas nedvejodamas atsakė – V. Dubas „Literatūros įvadas“ ir „Prancūzų literatūros istorija“; pastaroji supažindino su prancūzų literatūra bei tokiais autoriais kaip: Lamartine, Victor Hugo, Baudelaire'as ir Verlaine'as. A. Nyka-Niliūnas ir vėliau mini Dubą: „Jis [Chateaubriand'as] kadaise buvo ir mano stabas (čia ir vėl Dubo kaltė). 1937 ar 1938 metais perskaitytas jo trumpo metražo (labai trumpo) romanas René man buvo ne tik apstulbinanti staigmena, bet ir grėsmingai naujos ir gąsdinančios jausmų bei emocijų pasaulio erdvės atradimas, ir veikė kaip narkotikas.“ Pastebėtina, kad Dubas knygoje savo tekstams iliustruoti naudoja citatas originalo kalba. Galbūt tai vienas iš veiksnių nulėmęs A. Nykos-Niliūno simpatijas citatoms originalo kalba?..

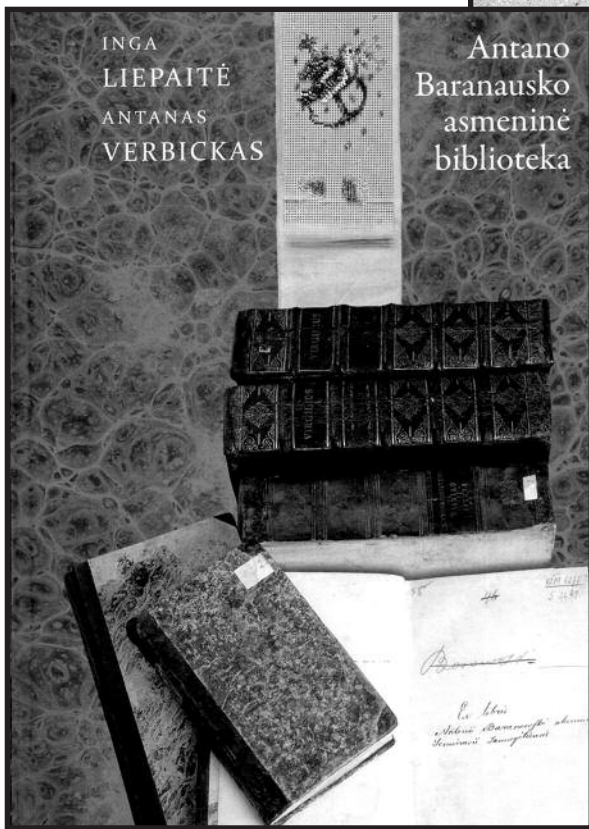
Meilė prancūziškajai literatūrai ir jos autoriams atsispindi ir poeto susirašinėjimuose su draugais. A. Nyka-Niliūnas labai jautriai reaguoja į Paulio Claudelio mirtį 1955 metais. Laiške Vaičiulaičiui A. Nyka-Niliūnas rašo: „Mirė paskutinis iš dievų, paskutinis tikrai didelis rašytojas, paskutinis iš tų, kurie ir mano kartai tebeturėjo tokios pa-

čios prasmės, kaip ir Jūsaiškei. Vadinas, prasidėjo epocha, kurios literatūroje nebėra nė vieno dievo, tik paprasti žmonės. Štai kodėl, man rodos, reikėtų liūdnėti.“ Iš šio pasisakymo galima spręsti apie A. Nykos-Niliūno artimą santykį su prancūziškąja literatūra.

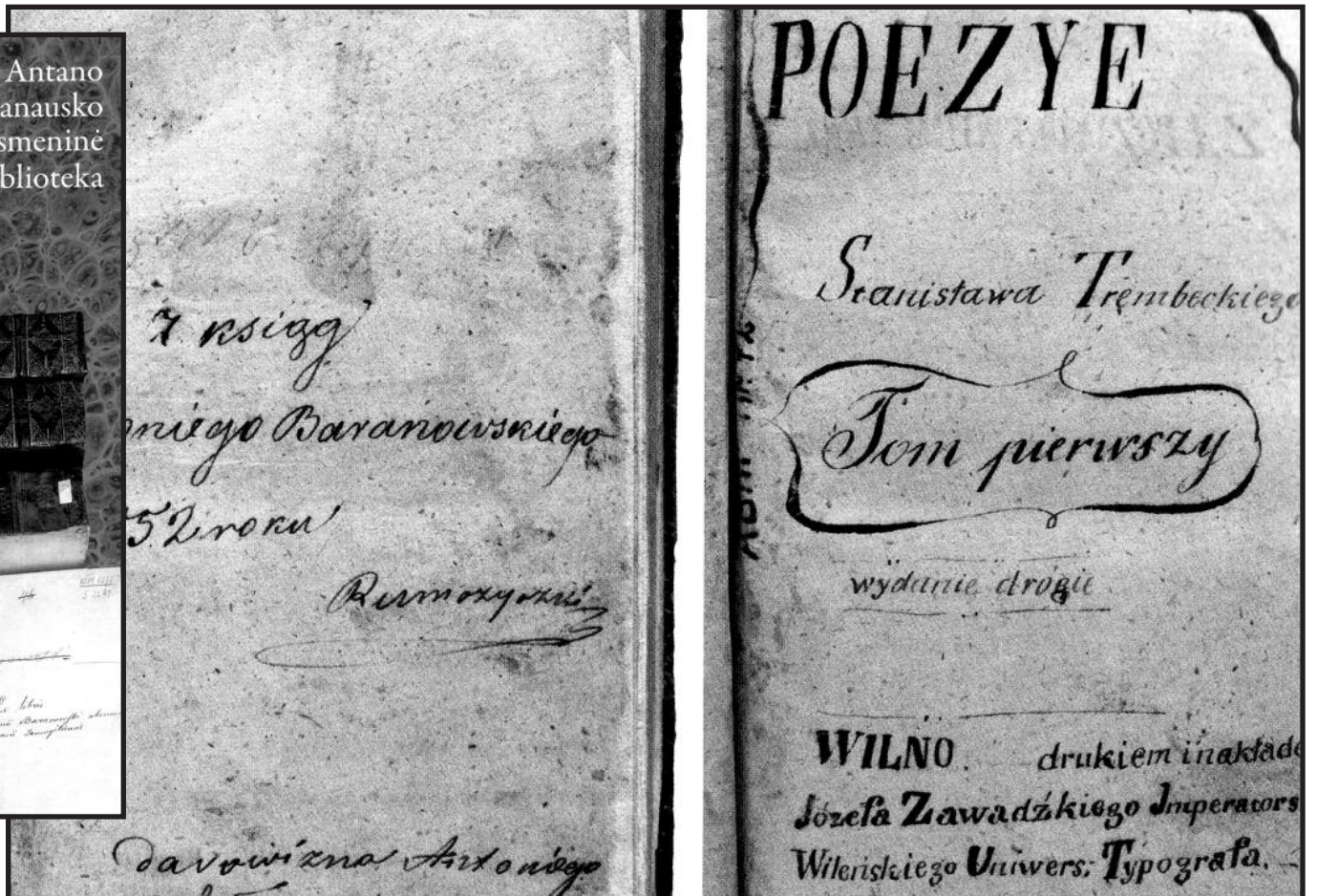
Meilė Baudelaire'ui atveda A. Nyka-Niliūną prie kitų garsių prancūzų rašytojų, kurie buvo Baudelaire'o mokiniai: Mallarmė ir Valéry. Vienos diskusijos su A. Vaičiulaičiu metu, kalbai pasisukus apie Valéry ir Rilke, A. Nyka-Niliūnas pirmą vietą skiria Valéry, o ne Rilkei, tuo labai nustebindamas A. Vaičiulaitį. A. Nyka-Niliūnas mano, kad Vaičiulaitis poeziją supranta pernelyg naiviai ir paviršutiniškai. Na, su tuo, kad A. Nykos-Niliūno poezija nepaviršutiniška ir daugiasluoksnė, sutiks daugelis, todėl ir poeto literatūriniai pasirinkimai dažnai kitiems atrodo sunkiai suvokiami.

Tam tikra prasme A. Nykos-Niliūno kūryba turi „prustiškų“ atspindžių. Ir tai turbūt nieko nestebina, žinant poeto simpatijas šiam autoriui. Kaip teigia literatūrologė V. Skrupskelytė: „Alfonsas Nyka-Niliūnas panašus į Marcelį Proustą ta prasme, kad jam rūpi sukurti integralią poetinių pergyvenimų visumą, kur kiekvienas tekstas kinta ir plečiasi, kitų tekstų paveiktas, ir todėl yra visiškai suvokiamas tik tada, kai jis sugražinamas į kūrybos visumą, Nykos atveju, atsiveriančią ne paskirais eilėrašciais, net ne rinkiniais, bet kaip tas Prousto nedalomomas, per kelis tomus vystomas užmojis atgauti prarastą laiką, Nykai-Niliūnui ypačiai svarbu atgauti prarastą gamtovaizdį, išlaikomą įtampoje su jau parašytais ir su būsimais tekstais.“ Iš tiesų, skaitydami A. Nykos-Niliūno eilėraščius, mes galime justti Proustui būdingą tęstinumą, nedalomumą. Nors savo gamtovaizdžiu ir sugrįžimais namo jo poezija yra lietuviška, bet filosofinis gylis ir minties raida yra tikrai vakarietiški, ypač jei pažiūrėsime į jo kūrybos metus, tad didžiulė Vakarų literatūros įtaka juntama visur.

Prancūziškajai kultūrai padedant, autorius sąmojingai bando įveikti lietuviškąjį provincialumą. Literatūrinių kontekstų lauko išplėtimas atveria lietuvių poezijos skaitytojui didžiulius klodus. A. Nykos-Niliūno kūrybą galima vadinti literatūrine enciklopedija, nes gali pažinti visą plačią literatūrą. Prancūzų lektūra A. Nykai-Niliūnui tampa impulsu kūrybinei skaitančiojo sąmonės skleistis, vienu iš asmens savimovės procesą įgalinančių veiksnių, padedančių kurti savitą ir autentišką poeziją. □

Stanislovo Trembovskio „Poezija“ ir įrašas ant raštiniame lape

Dviejų knygų istorijos

Stanislovas Abromavičius

Maloniai nustebino Anykščių Antano Baranausko ir Antano Žukausko-Vienolio memorialinio muziejaus, beje, neseniai atšventusio 90-metį, direktoriaus Antano Verbicko ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjos dr. Ingos Liepaitės knyga „Antano Baranausko asmeninė biblioteka“. Iš jos sužinome, kad šiuo metu Anykščių muziejuje, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskio bibliotekoje, Maironio lietuvių literatūros muziejuje ir pas privačius asmenis išlikusi tik 41 knyga lenkų, lietuvių, vokiečių, rusų ir lotynų kalbomis iš didelės Lietuvos poeto, kalbininko, matematiko, vertėjo ir Seinų vyskupo Antano Baranausko (1835–1902) bibliotekos. Po vyskupo mirties knygos atiteko Seinų kunigų seminarijai, paskui išsibarstė po asmenines bibliotekas. Žinoma, kad jau po vyskupo mirties jo asmeninius daiktus, tarp jų ir daug knygų, saugojo broliai Jonas ir Anupras.

Domėdamasis vyskupo Antano Baranausko (1835–1902) gyvenimo tarpsniu, kai jis mokėsi Rumšiškių raštininkų mokykloje (1851–1853), suvokiau, kaip poetas mėgo knygas. Kai Rumšiškių bažnyčios altarista kunigas Feliksas Višinskis sužinojo, kad anykštėnas eiluoja, plačiai atvėrė klebonijos bibliotekos duris. Ten buvo nemažai lenkiškų ir rusiškų knygų, laikraščių „Gazeta Warszawska“ numerių. Apie lietuvių kalba buvusias bibliotekos knygas žinių neturime.

Dar tarnaudamas Gelvonių klebonijoje liokajumi (1948 m.), Antanas daug skaitė, ypač jį traukė Ignaco Krasickio poezija. Bandė eiliuoti. Tad ir Rumšiškėse lenkų kalba parašė dvidešimt eilėraščių apie metų laikus, gamtą, jį supančius draugus ir pasaulį. Du eilėraščius skyrė mokyklos direktoriui Aleksui Vyšnievskui ir jo žmonai Agotai. Tai nebuvo vietos vals-

čiaus mokykla, kaip kartais neteisingai rašoma net moksliniuose straipsniuose: mokykla priklausė Rusijos Turtų ministerijai, ruošė raštininkus visos Lietuvos valsčiams. Tai buvo tarsi kultūros židinys netoli Kauno, nes čia jaunuolius mokė ne tik dailyrasčio ir aritmetikos - mokytojavo Rumšiškių klebonas Feliksas Višinskis, kuris savo auklėtiniams diegė kultūros, meilės knygoms pradus.

Raštininkų mokykloje Antanas Baranauskas buvo pakankamai populiarus, nors iš pradžių jo draugai netikėjo, kad jis kuria: manė, kad nurašo tekstus iš skaitomų klebonijoje knygų. Kol 1851 metų balandžio mėnesį po didelio Nemuno potvynio (mūrinė mokykla stovėjo ant upės kranto) Baranauskas neparasė garsiojo eilėraščio „Nemuno potvynis Rumšiškėse, 1851 metai“. Nuo tada šešiolikmetis buvo kviečiamas skaityti eilėraščių į pobūvius, gimtadienius, vardo dienų paminėjimus, kai pas mokyklos direktorių atvažiuodavo svečių iš Kauno Rūmų, net iš Peterburgo. Jaunasis eiluojuoju buvo giriamas, žadama net leisti jį mokyti į gimnaziją, tačiau taip neįvyko. Dviejų posmelių eilėraščių „Plunksnai“, parašytas Rumšiškėse, atskleidžia būsimo poeto požiūrį į knygas ir kūrybą.

PLUNKSNAI

1853 m. sausio 24 d. Rumšiškės

Plunksna!

Tu man lyg pramoga pavargus, –
Akis ir protą žavi pievos margos,
Žolė. Tas reginys svajoti kelia,
Čiurlenimas labai gražaus upelio.

Tokia man pramoga pati mieliausia,
Jausmus pripildo žavesio gražiausio.
Bet tu, nupiešus, kas aplink man miela,
Daug dėmesio kreipi į mano sielą.

Minėtoje dr. Ingos Liepaitės ir Antano Verbicko monografijoje „Antano Baranausko asmeninė biblioteka“ teigiama, kad tiek gyvendamas Kaune, tiek vyskupaudamas Seinuose, A. Baranauskas turėjo sukaupęs didelę bib-

lioteką, priskaičiuota iki penkių tūkstančių knygų. Per karus, okupacijas, trėmimus, knygų naikinimą jų beliko tiek nedaug... Dvi išlikusios mane ypač sudomino.

Pirmoji datuota 1852 metais, Antanui Rumšiškėse dovanota Antonio Sokolovskio (Antoniego Sokolowskiego). Tai 1818 metais J. Zavadskio spaustuovės Vilniuje išleista Stanislovo Trembovskio „Poezija“, pirmasis tomas. Priešantrašiniame lape yra A. Baranausko įrašas apie jos įsigijimo metus ir dovanotoją. Persasi išvada, kad A. Sokolovskis, padovanojęs knygą jaunajam poetui, buvo mokyklos direktoriaus F. Višnievskio daugkartinis svečias.

Antroji žinoma knyga yra 16 puslapių 1896 metais išleista Franciško Kuliešiaus „Mišios“. Ji vienintelė pažymėta įrašu lietuvių kalba, nurodyta ir Nr. 25. Dėl šio skaičiaus kyla daug klausimų, tačiau tai ne bibliotekos knygų, greičiau natų knygų numeracija. Neabejojama, kad knyga įsigyta A. Baranauskui dar gyvenant Kaune, prieš išvykstanr vyskupauti į Seinus. Tačiau įdomiausia tai, kad ją išsaugojo šviesios atminties vargonininkas Ferdinandas Jonauskas (1903–1990), ilgas metus gyvenęs Žasliuose, ten ir miręs.

Žinoma, kad 1902 metais A. Baranauskui mirus, laidotuvėse Seinuose dalyvavęs jo brolis Anupras (1841–1928) iš ten parsivežė lagaminą daiktų ir knygų, vėliau visa tai pateko pas sūnų Joną, gyvenusį Irtozano kaime (jau išnykęs, buvęs 10 km atstumu nuo Telšių). Visa laimė, kad pats A. Vienolis (1882–1957) iš ten dar 1924 metais atvežė daug knygų į Anykščius, 1927 metais knygos pateko į jo vadovaujamą muziejų. Sakoma, kad kai 1941 metų birželio 14-ąją Joną Baranauską ištremė į Sibirą, jo namuose apsigyveno nežinoma moteris, kuri paliktus tremtinio daiktus, knygas... degino. Deja, taip viskas buvo prarasta, išskyrus vieną knygą...

Franciško Kuliešiaus „Mišios“, 1896

Ferdinandas Jonauskas (1903–1989), kilęs iš Žemaičių Kalvarijos, tapęs vargonininku, kurį laiką ten vargoninkavo, paskui dirbo visoje Lietuvoje. Minimu laikotarpiu su rašytoju ir kultūros veikėju Povilu Abelkiu (1906–1956) buvo įsteigęs „Berželio“ bibliotekėlę, turėjo tada apie 500 pirktų, paaukotų knygų, kurias noriai skaitė jaunimas. „Visą gyvenimą mane lydėjo meilė ir pagarba knygai, – rašė savo atsiminimuose F. Jonauskas. – Tada knygynėliui išsinuomuoju me atskirą kambarėlį, nešdavome į jį paaukotas, pirktas knygas. Jaunimas uoliai lankė mūsų bibliotekėlę ir skaitė lietuviškas knygas. Kai Povilas išvyko gyventi ir mokyti į Kauną, man vienam per sunku buvo bibliotekėlės reikalus tvarkyti. Greitai aš išvažiauvau į Plungę, o išduotos skaityti knygos taip ir liko pas skaitytojus...“ Dabar sunku pasakyti, ar ši knyga iš to knygynėlio, ar įsigyta kitokiu būdu, tačiau neabejojama, kad ilgamečio Žaslių vargonininko F. Jonausko dėka viena iš 41 Antano Baranausko bibliotekos knygų išliko. □

Dar neaišku, kurioje pusėje tekės saulė, dar niekur nesimato raudonos spalvos, tiktai paėjęja arčiau durų juodi sodybos medžiai – guli pas slenkstį, boluodamas atverstu į pastogę veidu, o viena kreiva ranka atmesta skersai kiemo iki pat šulinio. Tai pailgas slenkščio akmuo ir žvyro takas, ir visi kiti takai dar guli ant žolių nejudėdami, jiems reikia, kad kieno nors kojos prikeltų juos iš sustingimo ankstų rytą. Arba raudona dangaus šviesa, kurios laukia veidai keturių žmonių, tebemiegančių šiltoje tamsoje už medžio sienų, du veidai – viename trobos gale, du – kitame; aštuonios užmerktos akys, tačiau viena pora atsimerks anksčiau, ir slenkščio akmuo išgirs, kaip viduje, palei sienas, palei priemenės duris, tyliai slankioja pabudusios mintys, jau norėdamos išeiti į lauką. Pirmosios atsimerkė senojo Rimkaus akys. Valandėlę jis klausėsi, ar neišgirs krentant lašų nuo medžių, gal šianakt lijo, ne, nelijo, nors jau gali lyti: jo rugiams, kuriuos jis kasmet pasisėja aruose (plotą, didumo sulig gera veršena), jau nebebus lietus. Nešė, nešė abu, katras po du pėdus – ir sunešiojo į daržinę, paskui nubloškė, paskui nuvėtė, paskui nustūmė ant dviračio į malūną.

Pavakary jau keps duoną vieninteliu duonkepę visame kaime, jaunios šeimininkės nė kepti nebemoka, užaugę vaikai, neragavę naminės duonos skonio. Išgirdo, kaip treksitelė jo peržiūvusios trobos sienos, labai tyliai vieną kartą: treks... Troba smenaga pamažu į žemę, rytais ir vakarais: treks... treks... Galvodamas apie sienų medį, prisiminė, ar turi malkinėj skilų. Vieną kartą metuose bekuria duonkepę, bet dar turėtų būti iš senų laikų tų stambiai kapotų skambančių šakalių, dar turėtų būti, baigia galvoti, ir langas žymiai baltesnis, ižiūri žmonos galvą šalia savosios: juoda kaselė, perrista skarmalėliu, tokia graudi kaselė, reikia keltis, nevalia taip ilgai gulėti, o dar eis į paupį molio duonkepiui glaistyti, pilno kibiro jau nebepaneš, – molis sunkus, sunkesnis už vandenį, juodžemį ar žvyrą. Jis apsiima kelnes ir eina basas į lauką, stovi ant pailgojo akmens priešais raužganą dangaus šviesą, po kurią ką tik išsisklaidė tylus durų klanktelėjimas.

Žentas girdi, prabunda ir susiraukia nuo galvos skausmo, o akių neatmerkia, kad nereikėtų nieko matyti. Burna išdžiūvus, kvailys tas Narkus: visiems vakar aiškino, kad nuo tokios degtinės pagirių nebūna. Ir dar jis girdi: uošvis šlept šlept taku daržinės pusėn, mintyse mato jo basas kojas ir sukumpusią nugarą, gulėtų sau tokį ankstų rytą. Dar su tais rugiais kvailiojo. Marytė sako: jie kasmet po truputį pasisėja, dar nėra buvę, kad nepasisėtų. Pats kirto, senoji rišo, nieko artyn neprisileido: nereikia, nereikia, mudu pačiuodu. Tik svieta juokina, ok, velnias, galva kaip medinė, atmerkęs akis pamato skersai stalo pamestas kelnes, matyt, jau labai gražus parėjo, tiktai devintą atidarys parduotuvę, ne duos Marytė rublio, bus užsiutus kaip ragana, gal pats dar turiu kapeikų, jeigu nebus išgriebus. Atsikelia ir tebesvirduliuodamas eina padaryti į kibirą, tegu velniai tą gėrimą: spalva ruda – kaip arklis. Grįžta atgal, atsėda ant lovos, patrina padus vieną į kitą ir pakiša po antklode. Skaudus kvaitulys galvoj, prieš akis vartaliuojasi nesuprasi kas: lyg kokios spalvotos dėmės, lyg margos šakos. Užmigdamas vėl girdi: artėja nuo daržinės – šlept, šlept...

Romualdas Granauskas DUONOS VALGYTOJAI

Arūnas Baltėnas. Iš ciklo „Šilų dzūkai“

Kažkas ateina per didelį tuščią sapną, – senoji visuomet sapnuoja tokius sapnus: lyg bulviakasio laukus, lyg nušienautas pievas, tiktai niekur nė vieno žmogaus, jau labai daug išmirę, ir pačiam sapno pakraštį kūpsio žolėtos kalvelės: tėvo, motinos, vaikų, kaimynų, visų ir nebepresiminsi, jau kiek rudenų ten žolė pavysta, o žiemą – nė tų kalvelių, balta lyguma, ir brennda senoji į pakraštį, baksnoja lazda priešais: gal užbes vieną! Bet tai tik sapnas, dabar juk ne žiema, prieš savaitę rugius pjovė, nešiojo po du pėdus, o jai taip sunku po du, ne, ne žiema dabar, pamatysi ant kalvelių marguotus žiedus, dėl to ir žingsniai taip minkštai per žolę: šlept šlept... Per žolę taip gera eiti basomis, anksti rytą – basomis per žolę, po savo kiemą, tik ko jau taip vaikšto dieni dieni neišaušus? Atsimena: duoną kepsim, sueis kaimynai, o aš guliu ir sarmatos nebeturiu, jis taigi atsikėlė. Jau langas raudonas, pamelšiu karvę, tegu išveda, paskui apie duoną tvarkysiuos, Dieve tu mano, ar aš dabar pabudau, ar jau seniai guliu pabudusi?

Ji begulinti ant kairiojo šono, veidu į sieną, o siena – raudona, tai saule teka, gal jau patekėjo, pajuto ant savo šlaunies vyro ranką, vakar parėjo girtas kaip maišas ir užmigo, motina šliekia vandeniu kibirą, reikia keltis, tėvas ves savąją į ganyklą, nuves ir mūsų Žalmargę, priemenės durys jau atidarytos, – taip aiškiai skambteli kibiras į durų staktą ir nuskimbčioja ant lanko per visą kiemą. Išeina užsi-miegojusi, pusėj tako pastato kibirą į žolę, pati eina už daržinės, o kai sugrįžta – baltas motinos veidas tvarto angoy, ir žalias kibiro kraštas nutaškytas pienu, eina viena kitai priešais, motinos žvilgsnis nubėga žemyn jos krūtine, pilvu, šiltomis iš po nakties kojomis. Gali būti rami, galvoja supykusi. Kol kas dar ne, nebent išeitų netyčia, pasistatysim savo trobą – tada, o dabar ne, galėsit gyventi vienudu savo lauze:

- Kame yra tėvas?
- Išėjo molio į paupį.
- Nuvarys ir mūsų karvę.

Prasilenkdamas ant tako, jos net susiliečia sijonais, o tėvas jau grįžta, visas perkrypęs nuo kibiro sunkumo, kyšo mentelė, ir jos kotas raudonas. Ir abi rankos, ir kelnės molėtos, tėvas visai netoli, – ji sako: tėvai, aš tuojau pamelšiu, ar nuvarysi? Nuvarysiu, sako tėvas, bet paskubėk, aš parnešu kibi-

rą ir išvedu savąją, o pats garsiai alsuoja, pastato kibirą ant žemės, apeina jį iš kitos pusės. Ji dabar mato, kad kibiras visai nepilnas, gal tik pusė, ir nuskuba į tvartą, patekšojo karvei per kryžkaulį: koją! – šaukia – koją! Atsitupia prie tešmens, valandėlę šitaip būna nieko nedarydama, nes labai kažko gaila. Senoji savo gale džiaugdamasi košia pieną į senovišką kaniškę su stiklo langeliu apačioje: įleis į šulinį, ir vakare jis bus kaip ledinis, o duona – tik iš po krosnies. Dar atpila į užboną pusryčiams.

Pakelia kailinius nuo minkytuvio, – tešla net suskeldėjusi, pakabina pirštais ir valgo, paskui vėl užlygina tą vietą. Įleidusi pieną, priemenė ieško ližės, o negali surasti, žentas užkabinęs ant jos savo vatinį, dvoks dabar benzinas iš tolo, – išsineša ją į lauką, plauna pas šulinį keliais vandenimis ir vis uosto: ne, nesmirda, tik taip pasirodė. Pasi-stato ližę ant koto, suima abiem rankom, žiūri, ar nepareina senasis iš ganyklų, virš galvos blizga balta lenta, tai saulė jau pašokėjus aukščiau stogo, įremia kaktą į šlapią medį, dar ilgai taip stovi. Paskui neša ližę atgal, daužo delnu molinį duonkepę šoną: škak! škak, bjauryb! Kartais įlenda ir guli, o pareis senasis, užkurs priekyje ugnį, vienąsyk jau taip buvo.

Kurdama ugnį, žvilgteli lovos pusėn, išlindus viena koja su geltonu nykščiu, tėvas jau priemenė daro duris ne į savo, o į jų galą. Žente, sako įėjęs, ar dar tebemiegi? Dar tebe, skuba ji atsakyti, juk sekmadienis, ar ne užtenka, kad per savaitę už vairo kratosi? Žente, pakartoja tėvas, ar pietų nepramiegosi?

- Ko? – klausia.
- Gal atkraud maišus priemenė? Ten tavo.
- O tai kur aš juos dėsiu?
- Užkelk ant aukšto. Supilk į mano didžiąją skrynį. Man reikia prie duonkepę.
- O ko?
- Kad reikia.

Jie duoną šiandien keps, ar aš tau nesakiau, – vėl skuba ji paaiškinti, jis pasiremia ant alkūnių, juoduoja didelė galva. Tėvas stovi ir laukia, ką tik baigė skambėti jo negarsus balsas. Tėvai, nori ji sakyti, tu eik, o jis tuojau atsikels ir suneš tuos maišus. Kai man reikės miltų – aš vis po kibirą nusinešiu žemyn, man nesunku.

- Išsimislį, – sako žentas.
- Tėvas vis stovi, žiūri į kelnes

skersai stalo, ji sugriebia jas ir sviedžia ant lovos, tai ar suneši, vėl klausia.

– Išsimislį, – sako žentas. – Visokių juokų.

Jis pasiima kelnes, nuleidžia kojas į aslą, tada tėvas išeina. Kelnių kišenėj suranda rūkyti, įsikanda vieną ir sėdi neužsidegęs.

– Eik tuojau pat, – sako ji. – Kinuoji kaip arklis.

– Paskutinė cigaretė, reikės eit pirkti.

– Jau bėgsi alaus sprogti?

– Sprogti, sprogti. O tu sprogstamųjų daug idavei? Užvakar parnešiau aštuoniasdešimt rublių – ar nupirkai nors butelį? Dabar būčiau be turis.

Eina pro duris į priemenę, jau neš maišus, ne, eina už tvarto, o tėvas stovi kieme, ir jie vienas antram kažką pasako, bet ji negirdi žodžių.

Kad aš buvau jaunas, galvoja senasis ir eina į daržinę nešinas virvę, ištiesia ją kaip lazda ant plūktinės aslos ir krauna skersai skilas, o pats palengva galvoja toliau: „Kad aš buvau jaunas, duonkepiui reikėdavo keturių glėbių, vėliau – šešių, dabar jau reikės aštuonių. O gal ir dvylikos“, – supranta nuliūdęs. Būtų gerai, kad teireikėtų aštuonių, ir ant viršaus užkrauna dar tris pliauskas. Suriša virvę, kelia ant nugaros, ir jam skaudžiai suduria į strėnas, bet skausmas tuojau praeina, ir džiaugdamasis jis kūprina į priemenę: „Dar septynis kartus suvaikščiosiu – ir kursiu. Tada jau kursiu“.

– Eik valgyti! – sako senoji.

– Kai užkursiu, – sako jis.

Liepsnai sušvitus, pasilenkęs žiūri, ar neįgriuvęs duonkepę viršus. Dar neįgriuvęs. Atidaro duris į trobą, o žmonos nesimato, tik jos dvasią visur čia nujaučia esant. „Ar tu jau ruošies? – sako tai dvasiai.

– Gal tau dar ko reikia?“ – „Nieko man nereikia, – atsako dvasia, – tiktai klevo lapų.“

– Pati juk neprisiskinsi?

– Ir tu nepriskinsi. Susisuks galva – ir nudrįbsi žemėn. Geriau nelipk. Paprašysiu Marytės.

– Prašyk, prašyk. Žento aš jau prašiau.

Seni žmonės, lašinių jiedu jau nebevalgo: pjauna sūrio, įsipila pieno iš užbono. Paskui jis žiūri pro langą:

– Tai ką man kviesti?

– Juk tu pats žinai.

Jis palengva išeina keliuku pro mėlynus bulvių žiedus, apie jo galvą visą laiką sukasi balti drugiai: iki pat dirvos galo. Atsigrežia pasižiūrėti į savo namus, iš paskos, netoli atsilikęs, beeina žentas. Jeigu nori – tegu prisiveja, apie ką mudu šnekėsimės, greta eidami, toks keistas dabar jaunųjų gyvenimas, kaip sunku jiems bus numirti, nebent anūkai pasimokys iš savo tėvų ir ims gyventi, viską mylėdami. Nuo keliuko matosi visas kaimas: aštuonios sodybos, išmėtytos tarp miško ir upės, bet miškas tik atrodo didelis, net grybai jame neauga, o žiemą už jo prasišviečia kitas kaimas, ir Rimkus mato išnykstantį po šakomis žentą.

Ji nurinko lėkštes nuo stalo, jų trys ir tebuvo, rinkdama pagalvojo: kaip mažai dar tereikia lėkščių jiems pavalgyti. Keistas motinos veidas, kai susitiko šlyt su kibirais rankose: su tuščiu ir su pilnu. Jau jis išėjo į parduotuvę duonos ir cigarečių, gal ne grįš labai girtas, dabar daug kas geria, ne jis vienas. Priėjo prie lango: prieky,

Atkelta iš 4 psl.

už bulvių lauko, beeinas tėvas, ko neina kartu, ji vis galvoja, gal iš šalies atrodo, kad ir mudvi su motina šitaip? Pažiūrėjus motina nurimo, dabar ruošiasi kepti duoną, vis išeina į priemenę, tvarkosi apie duonkepį, eina į čia: jau ko nors prireikė. Sako: paskink klevo lapų. Tėvas pastatė kopėčias, palypėk ir paskinsi, man galva sukas.

– Juk dar nekepsi, – atsigrižta ji nuo krosnies, o rankų neištraukia iš šilto vandens, kuriame plauna tas lėkštes. – Aš paskiau.

– Paskink paskiau.

Senoji grįžta atgal, prisimindama dukters nugarą, kurią matė pravėrusi duris, bet tada reikėjo sakyti kitus žodžius, negalėjo galvoti apie tai, ką mato: liesus pečius po kartūno suknele. „Jau vaikai sensta“, liūdėdama vaikšto po trobą, šviečia už lango žalia kiemo spalva. Ir nežiūrėdama žino, kas dedasi: žašinas vaikšto aplink šulinį, kregždės siuva palei svirtį, baltas gražus debesis kybo viršum klevo viršūnės. O kartais staigus nujautimas permelkia širdį, ir atsigrėžusi mato: ant vartų stulpo tupi didysis varnas, negera akim žiūri tiesiai į langus. Prišokusi prie stiklo, sumojuoja rankomis, o paukštis palekia ant daržinės stogo, kar! kar! – girdi išsigandusi, tada atlapoja priemenės duris, išskuba į kiemą, nurėkauja paukštį į patį mišką.

Dabar jis jau baigia pereiti miškelį, nušliaužia šaką, nubraukia lapus – išeina rykštė, artėja prie parduotuvės, kapodamas smilgų viršūnes, nukirsti nenukerta, tik nulinksta smilgos galva žemyn, jau nebeatsities, galvoja jis, nei po lietaus, nei niekad. Gal prie parduotuvės dar nebus žmonių, o jam norisi, kad būtų, išivaizduoja Vandos veidą ir jos baltus plaukus, net užuodžia neseniai išplautų grindų kvapą, jos kambarėlyje visuomet taip kvėpėdavo, dar neseniai viskas buvo. Juk jai niekad ir nesakė, kad ims už žmoną. Vis tiek geriau nesusitikti tuščioje parduotuvėje vieniem dviem: tie pirmieji žodžiai, kuriuos jie pasakytų. Prie parduotuvės, kieme, stovi du arkliukai nudūrę galvas, už jų – ilgas vežimas, prikrautas bidonų, kyšo stačias botagas, laukdamas, ką mušti. Su Mineikiu susiduria tarpdury: vienas – į ten, antras – jau su pakeliu cigarečių rankoj, pro Mineikio petį trumpam šmėsteli Vandos veidas kaip prisiminimas. Labryt labryt, pasako abudu. Mineikis vedasi jį atgal į kiemą, čia yra toks medinis suoliukas prie aplaužyto alyvų krūmo, baltuoja lentos kraštas, nudraskytas alaus butelių kamščiais.

– Ieškojau tavęs vakar. Sako vyrai – išėjo gerti.

– A, mes po ažuolu... – matyti iš čia ir tas ažuolas, anksčiau ten buvo didelis ūkis, dabar tik akmenys ir kiečiai.

– Tai tau prasta dūšia? – stojasi Mineikis. – Paimsiu alaus.

Jis lieka sėdėti, delnais atsiremęs į nukramtytuosius kraštus. Galima išivaryti rakštį. Mineikis, aišku, prašys ką parvežti, špygą jis tau pirktų, ne alų, nors kai jam kas nuperka, tai geria paburbuliuodamas. Stotisi dabar naują mūrinę trobą, ir kaminas jau baltuoja, ir butelio su sūriu dar neuėmė. Kvailys: tegu atseit visi mato, kad buvo kazilinės.

– Alaus nėra, – sako Mineikis, – paėmiau vyno. Toks rūgštus, tai sueis už alų.

Eina abudu ažuolo link, Mineikis stabteli ir rėkia atsigrėžęs:

– Trrrr!.. Rupūzės! – kad arkliai, kol jiedu gers, visą laiką atsimintų, jog negalima nueiti, bet gyvuliai tik abejingai pakelia galvas: žinom, žinom, ko čia rėkauji. Po ažuolu susitaria: rytoj po darbo atvešiu tau žyvro.

– O kada pats statysies? Ar visą laiką gyvensi uošvijoj? Imk paskolą ir statykis.

Arūnas Baltėnas. Iš ciklo „Šilų dzūkai“. Marytė Mazgelienė prie savo trobos Lynežeryje, 2002 m.

Nenoriu uošvijoj, koks ten gyvenimas su seniais vienoj krūvoj? Gal jau būčiau ir pradėjęs, bet nežinau dar kur. Gal aš Skuode sukombinuosiu statytis, gal prie pat Skuodo.

– Būtum ėmęs Vandą... – juokiasi Mineikis.

– Ką – Vandą?

– Ir statytis nereikėtų. Pinigo ji turi kaip šieno. Manai – ne? Nusipirktum pastatytą.

– Nelok man apie tą Vandą. Eik, atnešk dar butelį. Kai atvešiu žyvro – pinigų nebemokėsi. Ryt tau ir atvežu. Dar man dūšia nepasitaisė.

Mineikis nueina, o jis sėdi, iš naujo galvodamas, kaip kvėpėdavo grindys Vandos kambarėlyje. Kiek kartų per savaitę jas plauna? Pasuki vairą ne į tą pusę... Kryžkelė, galvoja jis, tikrai kryžkelė. Tas kaimas – kaip liūnas. Įklimpti gali greitai, o išsikapanoti... Kol nevedęs – tik viena koja tam liūne, apsivedi – jau abi, o jei vaikų dar turėtum – sakyk, kad ir galva pasinėrė. Jis išsitiesia žolėj, o už iškelio, namų pusėj, kybo baltas gražus debesis.

Ji irgi mato tą debesį. Laikas kais-

ti pietus, bet sekmadienį jie visada atsitolina į pavakarį. Rasa seniai nudžiūvo, priskins motinai tų lapų, paskui, mėšai verdant, suvaikščios į ganyklą perkelti karvės, o gal tėvas, grįždamas iš kaimo, jau bus perkėlęs? Geras tas tėvas, tiktai graudus kažkoks paliko, kai paseno. Ji palypėjo kopėčiomis į klevo palakę, kekėmis baltuoja sėklos, vaikais būdami lipindavo jas sau prie nosių, žaisdavo paukščiais, rankas išskėtę sklandydavo virš kaimo, virš miškelio, virš rugių lauko. O aš jau debesyse! o aš jau už debesų! o aš jau dar aukščiau! už saulę! už mėnulį! už viską!..

Didesnio aukščio nebežinodavo, tad pamažu leisdavosi žemyn, atgal į pievą, nemaž nenumanydami, kaip skaudu vėliau bus prisiminti. Ji neseniai tepradėjo galvoti apie vaikystę – nuo tada, kai ištekėjo – ir išsigando: o kaip sunku bus senatvėj? Kaip dabar kas dieną graudu tėvui ir motinai? Ne-

stojo, nedrįsta eiti į vidų, staiga puola atgal, – jau tėvo galvos šešėlis ant slenkščio akmens. Žiūri į abi, pasilenkusias prie minkytuvio. Ar mano karvę perkėlei, ji skuba paklausti ir eina į savo duris, reikia jau skusti bulves, atsieda pas krosnį, užsikelia krepšį ant kelių ir pradeda dainuoti, bet labai tyliai. Tėvai kalbasi priemenėj, tuojau pašaus duoną ir eis pažiūrėti laikrodžio, tada visuose namuose liks labai tylu, o kai garsiai nuskambės mušamos valandos – ar susilaikysi neverkus? Rodos, nieko man netrūksta, dar tik dvidešimt septynerių metų, ir savo trobą greitai statysimės, o taip sunku kartais gyventi. Gal jau guli kur prisiproges, ir nieko jis nesupranta.

Vyrams lengviau. Jiems visuomet lengviau, jeigu tik kuris neturi tokios geros širdies kaip tėvas.

– Pusė dviejų, – sako Rimkus, atsisėdęs ant savo lovos, senoji sėdi ant savo, viršum jų galvų – tas sieninis laikrodis. Dabar tik pajunti, kad esi pavargęs, nors nieko, rodos, sunkaus nedirbai: atnešei puskibirį molio, skilų, pakūrei duonkepį, paskui pamažu nukiūtinau į kaimą. Prigulkim pokaičio. Kad tik nepramigtume, ji išsigąsta, ne, nepramigsim, po valandos eisiu žiūrėti, kaip duonelė kepa. Dabar tokia tyła, kad viskas pasineria joje kaip giliame nepermamame vandeny, Rimkus jaučia, kad grimzta gilyn kartu su daiktais, su vidurdienio šviesa už lango, su švytuoklės lingavimu ant priešingos sienos, – viskas, ką jis šiandien galvojo, grimzta kartu su juo, ir yra ten minkštas neskaudus dugnas, į kurį atsiremsi, kiek pabūsi ir iškilęs vėl imsi gyventi iš naujo. Kai aš ėjau pro bulves, galvoja jis tebegrimzdamas ir nori prisiminti, ką jis tada galvojo, kažką lyg prisimena, bet labai neaiškiai.

Didžiulis ir šventas vidurdienio metas, toks neskaudus bejėgiškumas apima visas mintis: apie senstantį dukters veidą, apie kaimo sodybas, apie katiną, kurio kažkodėl nuo pat ryto nematė. Kai aš ėjau pro bulves, staiga jis atsimena, tai man drugiai sukosi apie galvą.

Senoji prisnūdo pirmiau už jį. Dabar jai skauda nugarą, akyse plaukia vaizdai, ji pati stovi atkiluose vartuose ir žiūri miškelio pusėn, bet ko ji laukia pareinant, nė pati nežino, tiktai negera ant širdies, kad keliukas toks tuščias, užkelia vartus ir grįžta atgal į trobą. O troboj – durys ligi galo atidarytos, pilna šiukšlių, visi kažkur išėjo, ją vieną paliko. Gal Marytė yra savo gale, galvoja snausdama, arba žentas? Atidaro duris, o ten – dar tuščiau. Išvažiavo, supranta ji. Vidury aslos mėtosi balta su žaliais skarelė, kurią ji nupirko, kai dukte dar tebėjo į mokyklą. Tokia laibakojė mergytė, stovi su portfeliu už vartų ir šaukia plonai į langus: „Nuvaryk žašina! Nuvaryk, sakau, žašina!“

Nukelta į 8 psl.

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

✦ LR ambasadoje Washington, DC **iki liepos 24 d. veikia** Balzeko muziejaus plakatų paroda „Views of the Native Land: Early 20th Century Lithuanian Americans Celebrate the Land, the Past, and Freedom“.

✦ Paroda **NO HOME TO GO TO** – pratęsta BALZEKO muziejuje iki gruodžio 31 d.

✦ Muziejuje veikia **GENEALOGINIŲ TYRIMŲ CENTRAS**

✦ **Birželio 16 dieną** 7 val. v. dainuos operos solistė Miglė Žaliukaitė (mezzo sopranas), akompaniatorė Eglė Perkumaitė.

✦ **KELIONĖ Į LIETUVĄ** – 2017 m. rugsėjo mėnesį

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Poezijos vakaras Marijos ir Jurgio Šlapelių name muziejuje

Lidija Veličkaitė

*Kryžkelės vėjų blaškyta,
Girių ošimo supta,
Dvasios tvirtybės laikyta
Mano tauta.*

Pranciška Regina Liubertaitė

Gražų 2017 m. gegužės vakarą į Marijos ir Jurgio Šlapelių namų muziejų rinkosi poetės Pranciškos Reginos Liubertaitės gerbėjai ir draugai. Šis vakaras buvo skirtas 2016 m. išleistos poezijos rinktinės „Žiežirba į žemę“ sutiktuvėms.

Pradėjusi šį renginį Marijos ir Jurgio Šlapelių namo muziejaus direktorė Jolanta Paškevičienė pažymėjo šios dienos svarbą. Mat ji yra per patį vidurį tarp dviejų labai svarbių muziejui švenčių. Tai gegužės 7-oji – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena ir gegužės 18-oji – Tarptautinė muziejų diena. Direktorė pasidžiaugė, kad šis vakaras yra puiki proga šias dienas paminėti, nes turime lietuvišką žodį, mūsų senoji kalba gyvena mumyse, tarp mūsų ir su mumis, ir šis namas, kuriame esame, per stebuklą atlaikęs penkias okupacijas, yra namas muziejus. Ji priminė namo šeimininkus Mariją ir Jurgį Šlapelius, kurie nors iš anapilio, bet laukia visų čia apsilankančiųjų. Namų šeimininkų dukra Gražutė Šlapelytė-Sirutienė, padovanojusi šį namą visuomenei, iškaltoje marmurinėje lentoje taip pat kviečia čia ateiti ir pasisemti kultūrinės atgaivos. Todėl Marijos ir Jurgio Šlapelių namuose nuolat vyksta įvairios parodos ir renginiai. Ir šio vakaro renginyje direktorė kviečia pasisemti kultūrinės atgaivos eilėmis, pakviesdama Pranciškos Reginos Liubertaitės poezijos rinktinės „Žiežirba į žemę“ sudarytoją ir redaktorių Arvydą Genį pasakoti apie autorę, jos poeziją ir gyvenimą.

Rašytojui Arvydai Geniui pasirodė truputį keista šiam vakarui sugalvota knygos pristatymo forma. Prieš pusantros metų jis dalyvavo A. Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje P. R. Liubertaitės devintose knygelės „Siuvinėjimas kryžiuoku“ sutiktuvėse ir buvo sužavėtas tuo renginiu. Rašytojas buvo įgijęs visas devynias poetės knygeles, dažnai jas paskaitinėdavo ir parašėse kažką pasižymėdavo. Ypač jį sudomino paskutinės dvi knygelės, kuriose atsispindėjo stiprus, savitas poetės balsas. Rašytojas, pats išleidęs septynias poezijos knygas, redagavęs ne vieną knygą, pasisiūlė padėti išleisti poetės poezijos rinktinę. Knygą iliustravo P. R. Liubertaitės draugė dailininkė ir rašytoja Alicija Valentukevičiūtė, kuri taip pat prisidėjo prie knygos sudarymo. Kalbėdamas apie P. R. Liubertaitės kūrybą, rašytojas Arvydas Genys pabrėžė jos ryškų lietuviškumą, baltiškumą, kaip eilėraščių cikle „Baltų tremtys“, kur kalbama apie išnykusias gentis: „Daug jūsų senutėj Europoj/ išsilydė, išnyko, šaknim susipynė./ susikerojo su slavais, germanais./ Kardu krikščionimis vertė:/ kalavijais kalbą kapojo./ prieš Dievą liepė nutilti.“

Poetės eilės yra jutiminės, meditatinės, turinčios liūdesio atspalvį. Labai daug žydėjimo eilėraščių cikle „Atsivėrimai. Užsivėrimai“, kur autorė vaizduoja įvairias gėles – žibutes, tulpes, alyvas, ramunes, rugiagėles, nasturtas ir daugelį kitų, ir taip įsigilina į jų kvapus, spalvas, kad tiesiog medituoja, net primena, iš kur tos gėlės atkeliavusios, savotiškai įprasmina jų istoriją, jas su istorija sieja. Labai ryškus eilėraštis apie jazminų krūmą, kurio žydėjimas primena kinų arbatos gėrimo ritualą: „Baltas svaičius kvapas iš jazminų krūmo: / Žiedeliai meilės šoky apsvaigę pavasariu – / Lyg daug mažų kinų rusvomis akimis, baltais kimono/ Pievelėje rengtus arbatos ceremonijai“. Rašytojas Arvydas Genys, perskaitęs devynias P. R. Liubertaitės poezijos knygeles sujose esančiais devyniais šimtais eilėraščių, nutarė į poezijos rinktinę pirmiausia sudėti paskutinius devintose knygelės „Siuvinėjimas kryžiuoku“ eilėraščius, po to pagal eilę – visus kitus eilėraščius iki pirmųjų studentišku eilių. Tie pirmieji poetės eilėraščiai – gimtųjų namų ilgesys, ugnies garbinimas, toks ratas – visatiškas, rituališkas, cikliškas.

Tad knygos redaktorius į poezijos rinktinę „Žiežirba į žemę“, išrinktus iš devynių knygelių eilėraščius padalijo į penkias dalis ir surašė datas nuo

Vakaro akimirka. Iš k.: Pranciška Regina Liubertaitė, Arvydas Genys, Eglė Tulevičiūtė

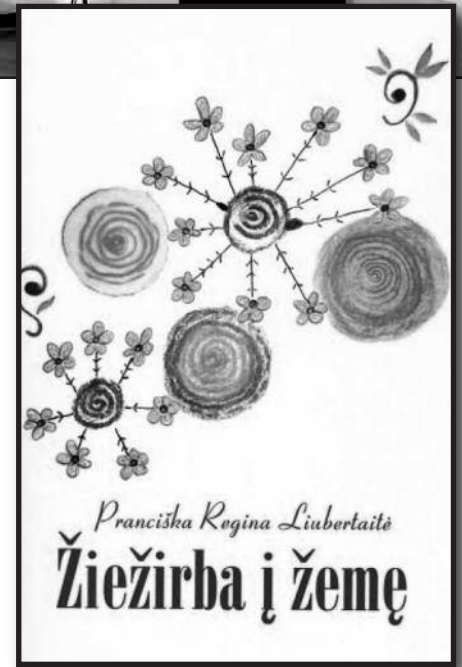

Pranciška Regina Liubertaitė.

A. Žižiūno nuotr.

naujausių eilių iki pirmųjų. Redaktorius perskaitė ištrauką iš poezijos rinktinėje jo parašyto teksto: „Per pastaruosius penkiolika metų esu perskaitęs šios produktyvios autorės net devynias lyrikos knygeles. Nors keli pirmieji rinkiniai – dar studijų Vilniaus universitete metais rašyti, politinio kalinio dukros, andai slėpti, – jie savo atranka buvo dar labai margi, bet jau atkreipė dėmesį savo mašiu, nors abstraktoku kontempliatyvumu. Stipriau veikė dramatiška pasaulėjauta dar ir istorine, mitologine tematika. Dabar jau prasimušė ir savitas poetinės kalbos formavimasis. P. R. Liubertaitė sparčiai brendo, atsisakė retoriškų skandavimų, silabotinės inercijos, retai grimzta į slogias būsenas. O pasirodžius jos „Dūžtantiems mirazams“ (2011) ir „Siuvinėjimas kryžiuoku“ (2014), poetės brožuai itin išryškėjo, tapo išsidėmėtinai net pripažintų poezijos knygų kontekste. Tačiau pasaulėjauta tokia pat tvari – tegul ir vadinama elegine meditacine. Tokia ir liks – prigimtinė ir likiminė. „Taip Dievo duota,“ – kaip pati kartoja.“

Savo kalbos pabaigoje rašytojas Arvydas Genys perskaitė citatą iš poezijos rinktinės „Žiežirba į žemę“ savo parašyto pratarė: „Mano vizijų moterys“ pristatymo Marijos ir Jurgio Šlapelių name muziejuje, atsidėkodama muziejaus direktorei Jolantai Paškevičienei padovanoto jai ką tikišleistą poezijos rinktinę „Žiežirba į žemę“. Rinktinę perskaitė visi muziejaus arbat-

„Žiežirba į žemę“: poezijos rinktinė. Sudarytojai Alicija Valentukevičiūtė, Arvydas Genys. Vilnius, UAB „Petro ofsetas“

vakarių rengėjai ir kadangi jiems knyga labai patiko, poetė padovanojo rinktinę ir aktorei Eglei Tulevičiūtei. Pasidėjusi knyga prie savo lovos, aktorė dažnai ją atsiversdavo. Įsidrąsinusi klausė poetės, ar galėtų knygos sutiktuvėse paskaityti jai taip patikusias eiles. Gavusi poetės sutikimą, atrinko 39 eilėraščių, kuriuos renginio metu vienus žaismingai, kitus su liūdesio gaida aktorė padeklamavo, įtraukdama ir susirinkusius skanduoti ir net vieną eilėraščių padainuoti.

Pakviesta knygos autorė P. R. Liubertaitė tik norėjo atsakyti į redaktoriaus kai kurias pastabas. Pirmiausia dėl dviejų vardų ir svarbiausia dėl pirmojo – Pranciška. Mat jos babytės, kuri ją augino, vardas buvo Pranciška, tėvelio motina taip pat buvo Pranciška. Krikštijant būsimą poetę buvo parinkti vardai – Regina Pranciška, tačiau jai atrodo, kad tėvo draugas kunigas parinko geriau skambantį derinį – Pranciška Regina. Kalbėdamas redaktorius vis palygindavo poetės eilių temas ir pajautų sąsauką su kitų poetų kūryba. Poetė į tai nekreipianti dėmesio, tik jai dar besimokant Vilniaus universitete, prisimenanti poetą Justina Marcinkevičių. Mat jis atėdavo į Vilniaus universiteto Didžiąją auditoriją skaityti savo parašytą dramų poemą.

Studentams tai būdavo kelios valandos atgaivos. Būsimą poetę tada dažnai pagalvodavo, ar ir ji pati sugebės ateityje kurti tokio aukšto lygio eiles kaip šis poetas. Atsakydama į klausimą dėl eilėraščių rašymo, poetė prasitarė, kad eilėraštis ateina pats: parašai vieną eilutę, visa kita susidėlioja savaime. Mat, pagal poetę „Taip Dievo duota“. Eilėraštis tarsi katinas glaustosi prie poeto kojų, kol tampa priimtas. Prisimindama savo gimtinės namą, dar tėvo pastangomis apkaltą lentomis, poetė perskaitė eiles, taip ir pavadintas „Senas namas“.

Nors ir užsitęsė ilgokai, poezijos vakaras neprailgo, buvo įdomu klausytis rašytojo Arvydo Genio, aktorės Eglės Tulevičiūtės gražia kalba deklamuojamų poetės P. R. Liubertaitės eilių, po to visiems susirinkusiems dar įdomiai ir maloniai pabendrauti. □

ALGIMANTAS BALTAKIS:

gyvenimas – meno kūrinys (2)

Iš rašomos esė, pokalbių,
atklastų knygos

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2017 m. birželio 3 d. „Kultūroje“

A. Baltakis atkreipia dėmesį ir kokia nevienalytė mūsų tauta buvo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse. Pažymi tremties siaubą patyrusius, disidentus, pagrindžio spaudos leidėjus, išėivijos žmones, tautines mažumas. Prisimena, kaip kapėsesininkai bandė supjudyti Lietuvos žmones, siekiančius nepriklausomybės, pateikia dienraštyje „Lietuvos aidas“ 1992 m. sausio 3 d. išspausdintą sovietiniam saugume sukurtą rašinį „Dėl būgštavimų, kad Sovietų Sąjunga išnaudos radikalias politines sroves Lietuvos TSR“, pasirašytą kažkokio Prichodkos. Gan įdomus poeto komentaras: „Ačiū Dievui, įžvalgusis Prichodka nenumatė vienos „aplinkybės“ – kad subyrės pati sovietinė imperija, kurios interesus jis gynė. Kur dabar jisai, gal sėdi kokiam banke? Juk „Lietuvos aido“ komentaras baigiamas tokia pastaba: „Yra dar viena to paties autoriaus rašyta informacija apie savarankiškų bankų steigimą.“

Čia ir labai rimta pastraipa: „Šiame ‘siuzete’ mane stebina vienas dalykas: kodėl nei ‘kairieji’, nei ‘dešinieji’, vartojant Prichodkos gan schematišką terminologiją, šiuo dokumentu nesidomėjo, tuoj pat jį ‘užmiršo’, tuo tarpu kitomis ‘Voratinklin’ pakliuvusiomis musėmis ar net mašaliukais visų pakraipų spauda dar ilgai mėgavosi? Gal kad nepatogu mums visiems prisipažinti, kad daug kur elgėmės pagal saugumiečio numatytą scenarijų? Ar dar ir dabar, norėdami savo priešininką sumenkinti, nepasičiumpame stereotipų, gimusių ‘raganų medžioklės’ karštymečiu?“

Tačiau A. Baltakis – optimistas. Tuo galėjo įsitikinti ir jo debiutinio „grynosios“ publicistikos teksto skaitytojai.

Vėl prisimindamas dėdę Rapolą, paprastą kaimo žmogų, kolūkyje dirbusį, kaip ir dauguma anais laikais, beveik už dyką, poetas reziumuoja: „Nepražuvome tik tokių žmonių, kaip Rapolas, dėka!“ A. Baltakis jam yra paskyręs eilėrašį „Dėdė Rapolas danguje“ (1996).

Išskirtinis prisiminimas – apie monsinjorą K. Vasiliauską: „Ausyse tebeskamba ramus, šiltas monsinjoro balsas.

(...) Įdomi balsų giminystė: niekad nepakeldami balso, kaip ir monsinjoras, kalba ir du jo artimi bičiuliai – Viktorija Daujotytė ir Justinas Marcinkevičius, abu tos pačios Santarvės premijos laureatai. Visų jų balsas tylus, o girdimas visoje Lietuvoje...“

Kūčių vakarą baigdamas savo apmąstymus, A. Baltakis klausosi, ką per radiją kalba tautą sveikinantys pirmieji asmenys, suklūsta išgirdęs klausimą, ar nuo vieno žmogaus kas nors priklauso, norint ką nors šiame pasaulyje pakeisti, o išgirdęs, kad taip, pirmiausia pagalvoja, jog tie žodžiai labiausiai tinka monsinjorui, „savo gyvenimą suvokusiam kaip pareigą, tarnavimą savo artimui.“

Nuotraukoje įamžinti keturi skirtingų likimų žmonės – kryžiaus kelius Žemėje praėjęs monsinjoras K. Vasiliauskas, jo jaunystės bičiulis poetas Eugenijus Matuzevičius, sovietmečiu sugebėjęs už atlantę po lapelį nusiųsti Vytauto Mačernio literatūrinį palikimą, A. Baltakis ir jo dėdė Pr. Zaranka, trumpam atvykęs iš Amerikos. Pamenate – tai jam Algimantas dedikavo poemą „Ariadnės siūlas“? Įdo-

mu ir tai, ką, regis, ne itin sužavėtas kai kuriomis poemos eilutėmis, kitoje nuotraukos pusėje užrašė Pr. Zaranka („Krylovo kvartetas“), ir tai, kaip tą ironišką užrašą pakomentavo A. Baltakis: „O man vadenasi, kad mes visi, nors ir ne visad darniai, nors ir skirtingais instrumentais, grojome tą pačią melodiją: Lietuva, Tėvyne mūsų...“ Šiandien akivaizdu, jog 1972–1973 metais parašyta poema buvo pakankamai drąsi. Tai iki galo gali suprasti tik poeto amžininkai.

APIE LIETUVIŲ POEZIJĄ IR RAŠYTOJUS BE SKAITYTOJŲ

Prieš keturis dešimtmečius išleista knyga „Poetų cechasis“ (Vilnius: Vaga, 1975), kurioje – įvairiu laiku spausdinti tekstai apie šiuolaikinę lietuvių poeziją, norisi pradėti nuo 391 puslapio. Užbaigdamas įžangą Algimanto Mackaus knygai „Poezija“ (1972), A. Baltakis pažymėjo: „Poetą baugino liūdna išėivijos literatūros perspektyva – likti rašytoju be skaitytojų (išskirta mano – L. P.-K.)“ Labai jautri tema, kurią A. Baltakis dar labiau užaštrino. Deja, ne į tą pusę.

Tuos žodžius prisiminiau žurnale „TV Antena“ (Nr. 47(1028) perskaitęs pokalbį su Algimantu Čekuoliu. Buvo sunku patikėti, kad 2016 metais toks nusišnekėjimas apie rašytojus be skaitytojų dar ir išspausdinamas: „Pažiūrėkite, kas nutiko mūsų varšams rašytojams, kurie pabėgo į Vakarus. Jie nustojo kurti, tapo užmiršti ir nereikalingi.“

Apie tai, kur A. Baltakis suklydo, pristatydamas tarybų Lietuvai A. Mackų, jam paaiškino „Metmenų“ leidėjai. Buvusiam savitraščio „Gimtasis kraštas“ vyriausiajam redaktoriui geriau už kitus žinoma anuometinė mūsų kūrėjų situacija Vakaruose, tačiau dar ir šiandien, regis, jis nepamiršo, kas

Algimantas Baltakis su tėvu, 1969

ir kodėl šita spaudos organą buvo sukūręs.

Knygoje – 33 straipsniai, recenzijos ir Kritiko pokalbis su Poetu, užbaigiantis gana mozaikišką leidinį.

Iš pradžių A. Baltakio sumanymas buvo kiek kitoks: parašyti monografiją apie pokarinę lietuvių tarybinę poeziją. Jis kilo žvelgiant į savo kritikos darbų bibliografiją – per porą dešimtmečių (1954–1974) buvo susikaupę beveik šimtas tekstų.

Sumanymas kiek pasikeitė, supratus, kad, neturint literatūros mokslininko kvalifikacijos, sudėtinga būtų jį įgyvendinti taip, kaip tai padarytų tikras mokslininkas. Tačiau ir iš tų beveik penkių šimtų knygos puslapių ganėtina akivaizdu, kuo anuomet gyveno poezija, o ir kritika. Turėjęs progą iš arti stebėti gyvą poezijos vystymosi procesą ne tokio jau paprastu laikotarpiu, ypač turint omenyje šeštąjį dešimtmetį, A. Baltakis savo straipsnių ir recenzijų, publikuotų literatūrinėje ir kitokioje spaudoje, nerevizavo, nedarė esminių pakeitimų, „nes tai būtų literatūros istorijos falsifikavimas“. Pratarmėje

Algimantas Baltakis – Vilniaus universiteto absolventas, 1954

pažymėjęs, jog poezija „pirmoji pradėjo mūsų literatūroje naują etapą, kuris tęsiasi iki šiol“, kad „visame mūsų gyvenime įsivyravo naujas meno ieškojimams palankus klimatas“, bandė parodyti literatūros atsinaujinimo procesą. Anot A. Baltakio, dėmesys amžiniesiems būties klausimams turi ir savo minusų – taip išstumiami gyva emocija, betarpiška gyvenimo patirtis, negali būti proteguojama tik viena – intelektualinės poezijos – kryptis, vienusišką kurios nors krypties iškėlimas, tuo jau spėta įsitikinti pokaryje, kai kanonizuota deklaratyvi poezija.

Daug kas pasikeitė per pastaruosius keturis dešimtmečius ir gyvenime, ir poezijoje. Tuometiniai A. Baltakio tekstai, be abejo, ne visi išlaikė laiko bandymą, tai jau poezijos proceso vystymosi istorija, kurią tenka skaityti praleidžiant kai kurias eilutes ir net pastraipas, kaip to meto privalomą balastą. Ar jo anuomet galėjo ir nebūti, ar vienas kitas tekstas galėjo būti išspausdintas be jo ar bent nebūti toks „tarybinis“, sunku pasakyti. Ko gero, nelabai.

Nėra abejonės, kad šiandien A. Baltakis jau nerašytų straipsnio „Talento mįslės“ ir tai, kas aišku“ (p. 401–408; straipsnis, kuris, prieš patenkant į knygą, buvo skelbtas sovietiniame oficioze „Tiesa“ (1972 m. spalio). Daugiausia tame tekste teko S. Gedai, J. Juškaičiui, V. Skripkai, J. Apučiai, kuriems „galėjo susidaryti klaidingas įspūdis, kad stilių įvairovės, kūrybinės laisvės labai reikia toleruoti viską.“ A. Baltakis čia sumini ir „pagrindinius tarybinės literatūros principus – partiškumą ir liaudiškumą“, idėjinio apsisprendimo būtinumą, komunistinę moralę.

Išvada labai konkreiti: „Tarybinis rašytojas – aktyvus, savo kūrybos veiksmingumu tikintis socialistinės visuomenės narys, pilnakraujis pilietis, liaudies interesus, jos lūkesčių reiškėjas.“

Ne tik šių eilučių autoriui, daug kam A. Baltakis yra prisipažinęs, jog A. Miškinis jam buvo ir yra išskirtinė asmenybė. Knygoje jam paskirti 27 puslapiai. Tiesa, tuomet viešai dar nedeklaruota, jog A. Miškinis – vienas iš dviejų svarbiausių jo mokytojų.

Nors straipsnis skirtas aštuntojo dešimtmečio pradžioje pasirodžiusiam poezijos dvitomiui, iš tikrųjų apžvelgiama beveik visa poeto kūryba. Pačioje pradžioje – kelios eilutės, kuriomis lyg ir bando paaiškinti, kodėl tarp trečiosios ir ketvirtosios knygų net 22 metų tarpas (1938–1960): „dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių poeto kūrybos normalus vystymasis ilgam laikui buvo sutrikęs. Į lietuvių tarybinę poeziją A. Miškinis įsilieja, gerokai pavėluotai išgyvenęs idėjinį lūžį, bet randa jėgų ir pilietinės drąsos pasivyti į priekį pasistūmėjusį gyvenimą ir literatūrą.“ (p. 325)

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Gegužės 30 d. Sankt-Peterburgo valstybiniame Ermitažo muziejuje įvyko M. K. Čiurlionio fotografijų parodos atidarymas. Garsūs pianistai Rokas ir Sonata Zubovai surengė kompozitoriaus kūrybos vakarą. Renginio svečiai galėjo išgirsti kompozitoriaus muzikinius kūrinius fortepijonui, kurių skambesys iliustravo jo tapybą. Taip pat buvo skaitomos ištraukos iš M. K. Čiurlionio literatūros kūrinių. Renginyje dalyvavo Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Sankt-Peterburge Dainius Numgaudis, kultūros atašė Aleksandras Šimelis ir valstybinio Ermitažo muziejaus atstovė Natalija Orlova.

Gegužės 17–23 d. Chersono mieste vyko Lietuvos kultūros dienos, kurių metu pietų Ukrainos gyventojams bei svečiams pristatytas platus Lietuvos kultūros ir meno sričių spektras: klasikinis ir šiuolaikinis menas, istorija, tradicijos, senovės papročiai ir amatai. Chersoniečiams išsamiai pristatyta ir M. K. Čiurlionio kūryba. Lietuvos nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus ir „Čiurlionio namų Vilniuje“ dėka pirmą kartą Ukrainoje surengta jo fotografijų paroda, papildant ją tapybos darbų reprodukcijomis. Miesto centrinėje bibliotekoje dvi dienas vyko literatūriniai renginiai. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė pristatė fotografijų albumą „Didžioji Lietuva. Trečioji knyga“. Albume jos kelionių metu užfiksuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) architektūrinio paveldo objektai Ukrainoje. Taip pat vyko naujausių, ukrainiečių kalba leidyklos „Brait Star Publishing“, išleistų knygų pristatymas: A. Šlepiko romanas „Mano vardas – Marytė“ ir A. Škėmos apysaka „Saulėtos dienos“.

Birželio 1–4 d. Berlyne vyko „State of design Berlin“ festivalis. Festivalio metu vyko įvairios kūrybinės dirbtuvės, filmų peržiūros, parodos, Berlyno dizaino naktis, o festivalio dalyviai kvietė pasiklaudyti įvairiausių pranešimų, tarp kurių – ir Lietuvos dizaino praeities, dabarties bei ateities apžvalga. Festivalis šiais metais ypatingą dėmesį skyrė ateities dizaino koncepcijoms, kvietė susipažinti su sparčiausiai augančiomis dizaino sritimis – produkto, industriniu, eksperimentiniu, socialiniu dizainu. Prie „State of design Berlin“ festivalio šiais metais prisijungė ir „Dizaino forumas“ – Berlyne pristatyta net 10 Lietuvos dizainerių bei jų naujausių darbų.

Duonos valgytojais

Atkelta iš 5 psl.

O dabar išvažiuoju į Skuodą, ten gimdys jam vaikus ir pasens, taip gelia širdį dėl vaiko senatvės, o gyventų visi po vienu stogu, klevas auga už tvarto, kiemas toks žalias, baltas gražus debesys kybo viršum kamino. Tėvai, tėvai! – verkdamas vaikšto po tuščius kambarius, nori jam pasakyti. Jis guli, atvertęs į lubas geltoną veidą, senoji žiūri, kaip virpčioja jo akių vokai, – tėvai, tėvai! – sako jau garsiai, – laikas duoną žiūrėti, taip skauda nugarą, kad negaliu.

– Tai kelintą valandą sakei jiems ateiti? – klausia atsėdusi.

– Sakiau – pavakary.

Senoji keliasi ir eina virtuvės durų link, atkišusi strėnas, vilkdama grindimis gumbutas basas pėdas, o jis galvoja, ką pradėjęs, ir niekaip negali užbaigti. Ir ko čia užkliuvo šiandien tos bulvės, lyg niekad nebūčiau matęs? Jau ir jis atsikėlė, nešasi galastuvą ir duonriekį peilį ant slenksčio, žiūri į keliuką, kuriuo ateis kaimynai, va jau ir ateina, bet iš taip toli dar nežiūrėsi: gal senieji Narkai, gal Rimgailos. Tada neša peilį ant stalo ir pirmą sykį šiandien nusišypso:

– Pažiūrėk, motina, pro langą, jau renkasi mūsų sveteliam!

Dar yra daug laiko, kol jie atkrūpštins iki kiemo vartų. Duona jau sudėta į minkytuvį, visi namai perkviptę jos kvapu, ir ližė pastatyta į kampą iki kitos vasaros, stovi Rimkai šalia savo duonos. Dabar jis eina atnešti pieno iš šulinio ir vėl žiūri į keliuką. Senieji Narkai. O už kanalo – dar trys: Rimgailos ir Medutienė. Senoji tiesia ant stalo rankšluostį, atneša kepalą kaip vaiką: ant pusiau sulenktos rankos. Tik tie sveteliam eina labai palengva, netoli nuo savęs statydami lazdas, protarpiais stabteli, pasidairo į pasėlius, o gal tik atgauna kvapą ir vėl slenka toliau – tiesiai į vartus, o tie vartai pažįstami, šimtus kartų pro juos yra ėję, jau keli stulpai supuvo nuo to laiko, kai pirmą sykį kaimyniškai juos atvėrė.

Sueina kieman penkiese, moterys – juodom bažnytinėm suknelėm, bet vis tiek atrodo, kad sustojo tokie balti, baltai aptaisyti. Aštuonios vietos už stalo: išilgai – po tris, galuose – po vieną, o jie iš viso septyni, šiomet Medučio vietoje jau niekas nebesėdės, tik įpiltas jam į stiklinę pienas ir padėta šalia duonos rieki. Kai laikai rankoje duoną – niekada nežinai, ar nebus ji tau paskutinė, taip jau surėdytas žmogaus gyvenimas. Bežiūrėdamas į baltąjį debesį, jis ir sulaukė Mineikio, pareinančio dar su dviem kaimynais, o tie kiekvienoj rankoj nešėsi po du butelius, – kas tas keturi buteliai keturiems vyrams? Atsėdė, atsirėmė nugarą į ažuolą, šnekasi jie apie visokių dalykus, kurių kitą dieną nė neprisiminsi, vis tiek visiems gera. Kai vynas išgertas, Mineikis stojasi, žiūri į krautuvės pusę: „Na, aš važiuoju. Tai mudu susitarėm?“ – „Ir aš einu“, – stojasi jis, o tie du sulaiko: kiša penkis rublius, sakydami: „Eik, parneši degtinės. Tau duos“.

– Kodėl man?

– Jeigu tau – ne, tai kitam – nė tiek.

Jam malonu nuo tų žodžių, vėl nori pamatyti Vandą, bet dabar – labiau nei pirma, tad nueina nešinas tais rubliais, pakelia galvą į viršų, o iš to debesio pasidaręs žmonos veidas, ir plaukai tokie pat, ir viskas. „Gerai, – svarsto jis, žiūrėdamas į viršų, – bet ką aš galiu padaryti?“ Atidaro duris, o krautuvėj nieko nėra. Geltoni plaukai už prekystalio, nei veido, nei rankų, tik paskui ji visa atsistoja ir nieko ne-sako.

– Labas, Vandele. Viena pati?

– Jau nebe viena. Tu įėjai.

Nuo lango pusės tie plaukai dar šviesesni, velnias, velnias, kaip gali sumauti pats savo gyvenimą, ir niekam apie tai nepasakysi. Ji atkakliai žiūri pro jo petį į duris, tartum jis būtų ir neuždaręs.

– Būk gera, duok vieną baltos.

Atgniaužia delną – ten tie penki su-prakaitavę rubliai, jis ir pats mato, kad su-prakaitavę. „Bet kad lauke jau karšta“, – galvoja ir vėl žiūri jai į veidą.

– Patys negavo, dabar tavo siuntinėja?

– Kas negavo?

– Tiedu pįjokai. Tavo draugai. Juk aš matau: tas pats pinigais, ir galas iplėštas.

– Tu ką? Gal aš savo penkių rublių nebeturiu? Kai reikės – ir penkiasdešimt atsiras!

– Kur neatsiras... – ji karčiai šypteli į langą. – Toks turtuolis. Namus statysies.

– Ar uždrausi?

– O Viešpatie! Dėl manęs – nors ir rūmus.

– Nesibarkim... Duok kepaluką duonos ir cigarečių, – jis išima iš kišenės savo rublį, taip aiškiai jausdamas gėdą ir pyktį. – Ir vieną baltos.

– Matai – lentynoje nėra!

– O ne lentynoje?

– Kas ne lentynoje – tas ne tau. Gali eiti.

– Nu gerai, – jis vos nepasako „gyvate“. – Dabar aš žinosiu. Pasiima duoną ir išeina, trinktelėdamas durimis, o už slenksčio tuojau pat sustoja: gal išgirs ją pravirkstant? Ne, nieko. Eina ažuolo link, visu keliu kartodamas: „Ok, gyvačių gyvatė, ok, gyvačių gyvatė!“ Tiedu tebesėdi, jis numeta pinigus ant žolės, neturi, jis sako, kad būt turėjus, tai būt davus. Tas vienas atsidūsta ir stojasi: „Ubagai, kad jį velnias. Nė degtinės nebeturi iš ko pagaminti. Einu, parnešiu už visus rašalo. Reikia vis tiek išgerti“.

Reikia išgerti, dantis sukandęs galvoja jis, reikia išgerti, o kitaip – visai pasiutimas. Palydi žvilgsniu nueinantį: nutįsusi kelnų kiritė, pakinkliai raukšlėti, spirti pasivijus arba tvoti snukin tam, katras pasiliko. Tvoti ir tvoti per tą snukį rupūžėms. Ir jausti, kaip, naujai kaltei didėjant, senoji tartum mažta ir nyksta. Paskui jie išgeria dar keturis butelius, jis pasiima savo duoną, eina namo, mato akyse raudonus didelius ratilus. Vis paknopsteldamas dainuoja dainą, tokią įkyrią dainą, bet ne visu balsu ir ne pusbalsiu, o vien mintyse, kad niekam kitam ten nebeliktų vietos: „Ant skiedryno ooožis ožis ant skiedrynooo kieno tas ooožis – nieks nieko nežyyno“. Ir tuojau vėl skubėdamas pradeda iš naujo:

„Ant skiedryno ooožis...“ O jau ir keliukas. Raudoni ratilai viršum bulvių lauko.

– Tai prašom, kaimynai, – sako Rimkus.

– Tai prašom, – sako senoji. – Nežinau, kokia čia pavyko...

Jie paima po riekię ir artina prie veido, traukdami giliai į save visa apimantį duonos kvapą. Saldziarūgštis skonis surenka burnoj seiles, jie nuplauna jas pienu. Duona – tai sūnai, dirvos, arklių žven-gimas, geležies žvangėjimas kalvėje, apšarmoję rąstų vežimai iš miško, noras ilgai ir teisingai gyventi; pienas – jų dukterys, tvartai, švarus rankšluostis pas šulinį, baltas laukiantis veidas už kreivo stiklo, troškimas gražiai ir ramiai numirti. „Gyvenkim ilgai, kaimynai, – nori jie pasakyti, – juk mes jau niekam nebegalim padaryti blogo.“ Rimkienė pakelia į langą akis, vąjėzau! – jai pasimato. Perbraukia delnu akis, vėl žiūri. Ne, netupi ant stulpo didysis varnas, jai tiktai taip pasirodė. Žalias medis, bulvių laukas, keliuku besugrįžtantį žentas su savo duona. Išbėga Marytė, atima kepalą, bardamasi veda į trobą. □